

AYN RAND OG ETISK EGOISME

ANMELDELSE AV AYN RAND'S NORMATIVE ETHICS: THE VIRTUOUS EGOIST AV TARA SMITH (CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS), 318 SIDER.

av Ole Martin Moen

Når den kvinnelige amerikanske filosofen Ayn Rand (1905-1982) omtales her i Norge, er det gjerne som et USAs svar på Jens Bjørneboe: en politisk og litterær uokråke som leses og siteres ivrig av studenter, men som sjelden blir tatt på alvor av etablerte akademikere.

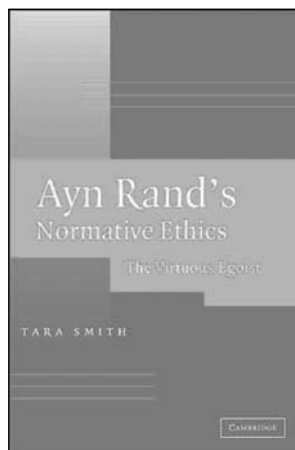
For 20 år siden var et slikt bilde av Ayn Rand kanskje rettferdiggjort. Nå er det derimot modent for revisjon. Uansett hva vi måtte mene om saken, er Rand nemlig på strak vei inn i akademia. Cambridge University Press' utgivelse av *Ayn Rand's Normative Ethics* – skrevet av Tara Smith, professor i filosofi ved University of Texas, Austin – er en av mange nye omfattende fagfilosofiske studier av Ayn Rands ideer.

Ayn Rand publiserte essays og bøker innenfor et bredt filosofisk spekter, men det er hennes moralfilosofi – hennes forsvar for etisk egoisme – hun er blitt mest kjent for. Selv om svært mange vet at Ayn Rand forfektet egoisme, vet derimot få hva Rand mente med egoisme og hvilke krav Rand mente at egoisme stiller til en moralsk aktør. Målet for Tara Smiths bok er å fylle dette tomrommet i kunnskapen om Rand.

Liv, «godt» og «ondt»

Hva mener så Ayn Rand med egoisme? «Egoism», innleder Tara Smith, betyr for Rand at «an agent is the proper moral beneficiary of his own actions», og en handling er å regne som en «'benefit' if it promotes the life of the agent». I enkle termer kan vi si at der utilitarister hevder at det som bør oppnås er «lykke» og de som bør oppnå det er «flest mulig», hevder Rand at det som bør oppnås er «liv» og den som bør oppnå det er «aktøren selv».

Som Smith forklarer, er Ayn Rands grunnleggende me-

AYN RAND'S NORMATIVE ETHICS
- THE VIRTUOUS EGOIST
TARA SMITH
CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS
2007

taetiske overbevisning at det kun er fenomenet liv – da forstått som hver enkelt aktørs liv – som gjør det meningsfullt å snakke om noe som «godt» eller «ondt». Det «gode» for en aktør er det som fremmer aktørens liv, det «onde» for aktøren er det som hemmer aktørens liv.

Ayn Rands metaetiske begrunnelse for egoisme er dog ikke hovedtemaet for *Ayn Rand's Normative Ethics*. Metaetikere interessert i Ayn Rand bør lese Tara Smiths forrige bok, *Viable Values: A Study of Life as the Root and Reward of Value*. Smiths nyeste bok, som vi nå tar for oss, kan sies å fortsette der *Viable Values* slutter. *Ayn Rand's Normative Ethics* stiller spørsmålet: *gitt* at en aktør bør handle for å fremme sitt eget liv, hvilke handlinger bør aktøren da utføre? Hvilke egenskaper kjennetegner en god egoist?

Egoistiske dygder

Egenskaper som tradisjonelt assosieres med egoisme er brutalitet, kynisme og mangel på prinsipper, og tankene faller fort til Machiavelli, Hobbes og sosialdarwinisme når «egoisme» trekkes frem på en filosofisk arena. Fordi en slik egoisme intuitivt synes lite plausibel som etisk posisjon, har mange filosofer avskrevet egoisme uten videre diskusjon. Simon Blackburn og Christine Korsgaard er skoleeksempler. Blackburn hevder i *Ethics: A Very Short Introduction* at egoisme ikke kan forstås som annet enn en grunnleggende trussel mot etikk (s. 26); Korsgaard definerer egoisme ut av den etiske diskusjonen som sådan når hun i *The Sources of Normativity* skriver at «...moral conduct by definition is not motivated by self-interest» (s. 134, min kursivering).

Ayn Rand hevder derimot at dette bygger på en feilaktig oppfatning av egoisme, og stiller seg avvissende til påstanden

om at det skal være i menneskers langsiktige egeninteresse å være brutale, kyniske eller mangle prinsipper. Snarere enn å plasseres med Machiavelli og Hobbes, bør derfor Ayn Rand – hvis vi skal forsøke å gripe henne med et allerede eksisterende vokabular – kalles dygdsetiker. Dette henter også Tara Smith til med bokens undertittel, *The Virtuous Egoist*. Det Rand har til felles med mange dygdsetikere, er det grunnleggende aktørorienterte perspektivet; overbevisningen om at etikken ikke først oppstår i en aktørs møte med andre mennesker, men er noe som angår aktøren selv, aktørens velvære og aktørens relasjon til virkeligheten. Rand deler også mange dygdsetikerens oppfatning om at det gode er et objektivt anliggende: Noe er et gode i henhold til vår natur, andre ting er et onde i henhold til vår natur. I tillegg deler Rand dygdsetikerens vektlegging av prinsippfasthet. Det eneste som grunnleggende sett skiller Rand fra brorparten av dygdsetikere, er hennes fokus på hva vi bør gjøre, snarere enn på sinnsstemninger og karaktertrekk. Det som fremmer liv er ting vi gjør, og en «virtue» i Rands vokabular er «...an action by which one gains and/or keeps a value».

Hva bør vi så gjøre som gode egoister? Kortversjonen behandler Smith i kapittel 3; langversjonen finner vi i kapitlene 4-10.

Rasjonalitet

Kortversjonen er enkelt nok at vi bør være rasjonelle. «Reason» ifølge Ayn Rand, er «the faculty that identifies and integrates the material provided by man's senses» og «rationality» – navnet Rand setter på dygden – er å ta i bruk denne evnen. Dette følger fra Ayn Rands filosofiske antropologi. Selv om sansene, ifølge Rand, automatisk gir oss kunnskap om verden, er bruk av fornuften – abstrahering fra sanseropplevelser – noe vi må velge å gjøre, og velge å gjøre riktig. Årsaken til at rasjonalitet i en slik forstand er den fundamentale dygden, skriver Smith, er at det mest grunnleggende vi trenger som aktører er kjennskap til verden vi agerer i. Som hun enkelt oppsummerer det: «If we humans are to live, we must respect the nature of reality. Rationality is our means of doing so». Å være rasjonell etter Rands standard betyr å være i fokus, aktivt integrere opplysningene man samler, vurdere påstander og ikke lukke øynene fordi noe er ubehagelig; alt i alt å bruke våre evner til å leve i overensstemmelse med virkeligheten. Dette inkluderer Rands avvisning av emosjonalisme; emosjoner, ifølge Rand, forteller oss noe om oss selv, men ikke nødvendigvis noe om verden der ute. Selv om emosjoner i følge Rand er viktige og med rette spiller en sentral rolle i våre liv, er de ikke «means of cognition».

Etter å ha tatt for seg hvorfor «rationality» er den mest grunnleggende dygden, bruker Smith resten av boken til å konkretisere dette prinsippet og til å vise hva «rationality» innebærer i ulike sider av livet. Dette er da en gjennomgang av hva Ayn Rand anser som seks derivative dygder: «honesty», «independence», «justice», «integrity», «productiveness» og «pride». Hver dygd er viet ett kapittel, og hvert kapittel er igjen delt inn i tre deler: en om hva dygden er, en om hvorfor dette er en dygd og en om hvilke krav denne dygden stiller til en moralsk aktør. Etter å ha gått igjennom disse, tar Tara Smith for seg fire mer allment aksepterte dygder: «Charity», «Generosity», «Kindness» og «Temperance».

Bokens dygder og laster

Hva er så bokens styrker og svakheter? Alt i alt er boken svært solid. Den bygger på en enorm kunnskap om Ayn Rand, hennes filosofi og hennes forfatterskap, og inkluderer sitater ikke bare fra Rands mer kjente taler og artikler, men også fra hennes private journaler, margnotater, debattinnlegg, seminarer og upubliserte skrifter. Boken lykkes også eksepsjonelt godt med å danne et helhetlig og integrert bilde av Ayn Rands tenkning. I tillegg gjør den både problemstillingene og løsningene svært reelle for leseren, slik at den – i samme grad som Aristoteles' *Nikomakiske Etikk* – grenser opp mot å være en filosofisk selvhjelpsbok. Smith er til tider veldig konkret, og diskuterer inngående temaer som hvite løgner, Dalai Lama, eBay, rettferdighet i forbindelse med å skrive anbefalingsbrev og kriterier for vurdering av en livspartner. Språket er enkelt, men presist. Boken kan derfor i høyeste grad sies å være «dygdig», i den forstand at den oppfyller sin hensikt: å gjøre substansen i Ayn Rands moral-filosofi mer tilgjengelig.

Den eneste mangelen jeg ser er at Tara Smith kunne ha viet mer plass til å kontrastere Rand med andre tenkere. Mye av grunnen til at Rand tidligere har blitt stående utenfor akademia, er at hun selv i liten grad relaterte seg til sin samtids akademiske debatt. Smith tar i noen grad for seg andre tenkere, men det er oftest gjort for å presisere Rands posisjon, og Smith går ikke i dybden på mulige motargumenter. På den ene siden gjør dette boken litt mindre dagsaktuell; på den andre siden er det forfriskende å lese en bok som holder fokus, gjennomgående argumenterer for en klart definert tese og søker å heve seg over hva filosofer for tiden måtte krangle om.

Skal man bruke Rand og Smiths standarder, må man vel spørre seg: «Vil det være livsfremmende å lese denne boken?» Jeg mener svaret er ja.